

Данијела Н. Василијевић
Универзитет у Крагујевцу
Педагошки факултет у Ужицу
Катедра за педагогију и психологију
Катедра за методике

УДК 811.111:004.4'414(075)
111.821:323.17-057.87
DOI 10.46793/Uzdanica19.2.181V
Оригинални научни рад
Примљен: 30. септембар 2022.
Прихваћен: 9. децембар 2022.

Хаџи Живорад М. Миленовић
Универзитет у Приштини – Косовској Митровици
Учитељски факултет у Лепосавићу
Катедра за педагогију и психологију

Бранка М. Аџић
ОШ „Нада Матић”
Ужице

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ У УЏБЕНИЦИМА ЕНГЛЕСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА У СТАРИЈИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Апстракт: Полазећи од становишта да настава страног језика може представљати значајан ресурс за упознавање националних обележја других, али и одличан образовни контекст за идентификацију, спознају и промоцију властитог идентитета, анализирани су уџбеници енглеског као страног језика. Тачније, у раду су презентовани резултати истраживања спроведеног 2022. године са циљем утврђивања доприноса уџбеника енглеског језика као страног формирању и снажењу српског националног идентитета ученика старијих разреда основне школе. У теоријским оквирима рада, полазећи од одређења појма 'национални идентитет', дистинктивне концептуализације, даје се преглед сличних истраживања као полазне основе компарирања крајњих резултата истраживања. Субјектом различитих полазишта, национални идентитет је операционализован у 12 категорија: религија, обичаји и традиција, национална осећања, језик, симболи и обележја, солидарност и заједништво, културна баштина, важне личности, географски појмови, историјске теме, породица и опште информације. У истраживању су примењене метода теоријске анализе и метода анализе садржаја. Јединице анализе су: а) реченице основног текста уџбеника, б) реченице додатног информативног садржаја; в) сликовни садржај основног и додатног текста; г) задаци и налози, такође, основног и додатног текста уџбеника. Истраживањем су обухваћени уџбеници енглеског језика три различита издавача, и то за пети, шести, седми и осми разред основне школе, лиценцирани у Републици Србији (N = 12). Резултати истраживања су показали да уџбеници не доприносе формирању и снажењу националног идентитета ученика основношколског узраста, у погледу свих разматраних категорија националног идентитета. Спроведена анализа имплицира да је неопходно садржаје националног значаја оснажити и у већој или мањој мери инкор-

порирати у све тематске целине, чиме би се и значајно повећао укупни удео садржаја о националном идентитету.

Кључне речи: национални идентитет, уџбеници енглеског језика, глобални идентитет, анализа садржаја, ученици основношколског узраста.

УВОД

Стварањем Европске уније, глобалне културе и промовисањем глобалних интеркултуралних вредности лишених појединачних економских, културолошких и националних наратива, актуализују се питања везана за европски и национални идентитет, њихов међуоднос и компатибилност (Каменов и др. 2006; Михаић 2009; Васиљевић 2015; Чичак, Жушкић 2013). Има мишљења да глобализација доприноси снажењу националних осећања (Сакач, Штрангарић, Марковић 2017), али и оних супротних овом, који полазе са становишта да се глобализација као космополитски феномен промовише на рачун националног идентитета (Васиљевић 2015). Присутна је и теза о постојању вишеструких идентитета где спољни контекст опредељује њихову појавност (Стоица 2016; Чичак, Жушкић 2013).

Ове научно-стручне дилеме егзистирају и у пољу образовања: поставља се питање у којој мери и на који начин градити национални идентитет у глобалистичком друштву (Торми 2006; Васиљевић 2015). Неоспорно је да се неговање националног идентитета мора заснивати на темељном научном проучавању процеса и ефеката глобализације, те да образовне политике треба градити кроз критичко сагледавање релација глобалног и националног, а у циљу заштите националног и културног идентитета (Цветковић 2002; Димитријевић 2013; Королу, Елбан 2020). У том смислу, драгоцени су сви научно-стручни радови из различитих предметних области свих циклуса образовања који ће имати трансфер ка актерима образовних политика (креаторима наставних планова и програма, ауторима уџбеника, практичарима).

Национални идентитет се најчешће дефинише као скуп спознаја и емоција које изражавају однос појединца према нацији (Берет, Дејвис 2008), такође и као део социјалног идентитета који одражава самопоимање и самоодређење појединца као члана одређене националне групе коју карактерише заједничко историјско и културно наслеђе, вредности и веровања (Брубџер 1994), али и као подударност концепта самоидентитета и концепта нације (Хоцинс, Молони, Винскел 2015).

Национални идентитет, према Барету, подразумева: а) субјективно уверење појединца о припадању нацији; б) осећај националне припадности; в) ставове и емоције према нацији; г) стереотипе о типичним карактеристикама и особинама представника властите националне групе и других националних група; д) искуство инклузије и перцепције себе као сличног осталим

члановима националне групе; и ђ) вољу и спремност појединца да интернализује националну културу, вредности и норме понашања (Берет 2005). Готово идентичне дефиниције могу се пронаћи и у радовима неких других аутора (Фини 1990). Берет детаљније појашњава вишедимензионалност појма националног идентитета указујући на његове когнитивне и афективне елементе: категоризацију сопства као члана националне групе, приписивање важности националном идентитету, осећај припадности националној групи, познавање националних симбола, историје, вођа и обичаја, национална осећања (попут националног поноса) и осећања према својој националној групи и другим националним групама (Берет 2005), док Смит (Смит 1991, 1998) вишедимензионалност доводи у везу са територијалним, етничким, културним, економским и правно-политичким одредницама.

Идентификација српског националног идентитета могућа је преко следећих елемената: српски језик, српско писмо, историјско искуство, улога православља и Српске православне цркве, као и питање националне државе као фактора националног идентитета (Суботић 2011; Миленовић 2014); односно категорија: религија, обичаји и традиција, национална осећања, језик, симболи и обележја, солидарност и заједништво, културна баштина, важне личности, географски појмови, породица, опште информације итд. (Василијевић и др. 2021).

МЕТОД

Полазећи од претпоставке да уџбеници страног језика могу значајно допринети како спознаји вредности глобалне заједнице и глобалног идентитета, тако и спознаји националног идентитета ученика којима су намењени, аутори су најпре иницијално испитали заступљеност категорија националног идентитета у уџбеницима страног језика првог циклуса образовања (Василијевић и др. 2021). Добијени налази иницирали су потребу испитивања назначеног феномена и у уџбеницима за старије разреде основне школе. У том смислу, сличан методолошки концепт примењен је и у овом истраживању, реализованом у 2022. години. Дефинисан је општи циљ истраживања: *Испитати у којој мери уџбеници енглеског као страног језика доприносе формирању и снажењу националног идентитета код ученика старијих разреда основне школе*. Циљ истраживања је операционализован кроз два научно-истраживачка задатака: 1) утврдити удео садржаја о националном идентитету у уџбеницима енглеског језика за пети, шести, седми и осми разред основне школе; 2) испитати заступљеност и развојност различитих категорија националног идентитета у уџбеницима енглеског језика старијих разреда основне школе.

Независну варијаблу представља базични текстуални, додатни информативни и визуелни садржај и дидактичко-методичка апаратура анализираних уџбеника, док зависну варијаблу чине категорије националног идентитета (*религија, обичај и традиција, национална осећања, језик, симболи и обележја, солидарности и заједнички војво, историјске теме, културна баштина, важне личности, национални географски појмови, породица* и категорија *оштите информације*). Истраживање је засновано на примени метода теоријске анализе и метода анализе садржаја. Јединице анализе су: 1) реченице основног текста и искази, односно реченице додатног информативног материјала; 2) јединични визуелни (сликовни) садржајни елементи уџбеника основног и додатног дела текста; 3) тематски задаци и налози основног и информативног дела текста.

Узорак истраживања је случајан и чини га укупно 12 уџбеника енглеског језика лиценцираних у Републици Србији за школску 2021/22. годину – три издавачке куће за пети, шести, седми и осми разред основне школе (*Data Status – To the Top Plus 1–4, Klett – Eyes Open 1–4, The English Book – Project (Serbian edition) 1–4*). Напомињемо да у фокусу истраживања нису издавачи, већ садржајни концепти који су резултат ауторских слобода.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Резултати истраживања приказани су према уделу националних садржаја у уџбеницима енглеског језика за пети, шести, седми и осми разред основне школе. Фокус је на заступљености и развојности различитих категорија националног идентитета у уџбеницима енглеског језика старијих разреда основне школе.

УДЕО НАЦИОНАЛНИХ САДРЖАЈА У УЏБЕНИЦИМА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА ЗА ПЕТИ, ШЕСТИ, СЕДМИ И ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Удео националних садржаја у уџбеницима енглеског језика посматран је у контексту српског националног идентитета и истраживан у: а) основном садржају уџбеника, б) додатном информативном садржају; в) визуелном садржају – основни садржај, г) визуелном садржају – додатни информативни садржај; д) дидактичкој апаратури: задаци, налози – основни садржај; њ) дидактичкој апаратури – додатни информативни садржај.

О уделу националних садржаја у уџбеницима енглеског језика за пети разред основне школе у основном тексту се не може ни говорити (Табела 1). Пронађени су елементи националног идентитета једино у додатном инфор-

Табела 1. Удео националних садржаја у уџбеницима енглеског језика за пети разред основне школе

Удео националних садржаја / Издавачке куће	а) ОС (f и %)	б) ДИС (f и %)	в) визуелни садржај (f и %)	г) визуелни садржај – ДИС (f и %)	д) задаци, налози (f и %)	ђ) задаци, налози – ДИС (f и %)
Data Status а) N = 643; б) N = 76; в) N = 456; г) N = 25; д) N = 210; њ) N = 4	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
УКУПНО (а + б) = 719	0 0%					
УКУПНО (в + г) = 481			0 0%			
УКУПНО (д + њ) = 214					0 0%	
Klett а) N = 468; б) N = 57; в) N = 346; г) N = 39; д) N = 470; њ) N = 53	0 0%	0 0%	0 0%		0 0%	
УКУПНО (а + б) = 525	0 0%		0 0%		0 0%	
УКУПНО (в + г) = 385	0 0%		0 0%		0 0%	
УКУПНО (д + њ) = 523	0 0%		0 0%		0 0%	
The English Book а) N = 755; б) N = 273 в) N = 228 ; г) N = 15 д) N = 247; њ) N = 6	0 0%	66 24,18%	0 0%	8 53,33%	0 0%	3 50%
УКУПНО (а + б) = 1028	66 6,42%					
УКУПНО (в + г) = 243			8 3,29%			
УКУПНО (д + њ) = 253					3 1,18%	

Легенда: ОС – основни садржај; ДИС – додатни информативни садржај.

мативном садржају, и то код једног издавача. Гледано у целини, проценат заступљености националних садржаја у уџбеницима сва три издавача се креће у распону од 0% до 6,42% (информативни садржај), од 0% до 3,29% (визуелни садржај), од 0% до 1,18% (задаци и налози).

У целокупном узоркованом материјалу уџбеника чији је издавач Data Status евидентирана је само једна реченица у којој се помиње град Београд, али посредно, приликом појашњења транзитног кретања до града Будве. На-

ведена реченица (јединица анализе) као таква се не може селектовати ни у једну категорију националног идентитета. Када је реч о додатном информативном материјалу уџбеника чији је издавач The English Book (Табела 1), уочене су категорије српског националног идентитета. Највише јединица анализе додатног информативног садржаја је евидентирано у категорији *ошће информације* (2,33%), следе *важне личности* (1,95%), затим *обичаји и традиција* (0,97%), *географски појмови* (0,68%), *религија* (0,39%) и *културна баштина* (0,10%). Реч је о три текста посвећена прослави Божића у Србији, туристичким знаменитостима Србије и животу и делу Вука Караџића. Приложене текстове прате и одговарајуће илустрације. Визуелни садржаји националног карактера заступљени су у уџбеницима енглеског језика само код једног издавача – The English Book (3,29%). Приказана је једна слика везана за религију (0,41%), две за обичаје и традицију (0,82%), једна за културну баштину (0,41%) и по две за географске појмове (0,82%) и важне личности (0,82%). Тачније, приказане су фотографије везане за прославу Божића, портрет Вука Караџића и уметнички приказ Марка Краљевића, фотографије Таре, Петроварадинске тврђаве и Ђердапске клисуре. У три категорије – обичаји и традиција (0,39%), важне личности (0,39%) и географски појмови (0,39%), евидентиран је по један налог (група тематских питања), тако да њихов удео у укупном уџбеничком садржају износи 1,18%. Реч је о питањима која се односе на разумевање прочитаног текста.

У уџбеницима за шести разред (Табела 2) национални садржаји нису инкорпорирани у основни део текста, те у том смислу нису ништа другачији у односу на уџбенике за пети разред. Тек у додатном информативном материјалу могу се препознати неки елементи националног идентитета, с тим што је уочена дихотомија заступљености код различитих издавача и креће се у распону од 0% до 5,70% (информативни садржај), од 0% до 2,21% (визуелни садржај), од 0% до 3,32% (задачи и налози).

Кад је реч о додатном информативном материјалу уџбеника, само код једног издавача (Табела 2) евидентирани су анализирани категорије српског националног идентитета. Највише јединица анализе информативног садржаја је забележено у категорији *важне личности* (2,21%), следе *ошће информације* (1,57%), затим *културна баштина* (0,93%) и *традиција* (0,57%). Реч је о текстовима посвећеним туристичким атракцијама Србије: Дрвенград, Ђавоља Варош, Доња Локошница, кућица на Дрини; књижевном опусу Бранка Ћопића и најпознатијем српском тенисеру, Новаку Ђоковићу.

Описе у информативном материјалу претежно прате сликовне форме. Визуелни садржаји националног карактера и даље су недопустиво мало заступљени у уџбеницима енглеског језика и то само код једног издавача (2,21%). Приказане су три слике везане за географске појмове (0,95%), две слике важних личности (0,63%) и једна која се односи на традицију (0,32%). У свакој од поменутих категорија евидентиран је по један налог (група темат-

Табела 2. Удео националних садржаја у уџбеницима енглеског језика за шести разред основне школе

Удео националних садржаја / Издавачке куће	а) ОС (f и %)	б) ДИС (f и %)	в) визуелни садржај (f и %)	г) визуелни садржај – ДИС (f и %)	д) задаци, налози (f и %)	ђ) задаци, налози – ДИС (f и %)
Data Status а) N = 780; б) N = 103; в) N = 226; г) N = 18; д) N = 90; њ) N = 6	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
УКУПНО (а + б) = 883	0 0%		0	0 0%		0 0%
УКУПНО (в + г) = 244	0 0%		0	0 0%		0 0%
УКУПНО (д + њ) = 96	0 0%		0	0 0%		0 0%
Klett а) N = 250; б) N = 130; в) N = 267; г) N = 33; д) N = 439; њ) N = 46	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
УКУПНО (а + б) = 380	0 0%					
УКУПНО (в + г) = 300			0	0 0%		
УКУПНО (д + њ) = 485					0	0 0%
The English Book а) N = 1190; б) N = 213; в) N = 304; г) N = 12; д) N = 228; њ) N = 13	0 0%	80 6,72%	0 0%	7 58,33%	0 0%	8 61,54%
УКУПНО (а + б) = 1403	80 5,70%					
УКУПНО (в + г) = 316			7	2,21%		
УКУПНО (д + њ) = 241					8	3,32%

Легенда: ОС – основни садржај; ДИС – додатни информативни садржај

ских питања), тако да њихов удео у укупном уџбеничком садржају поменутог издавача износи недопустивих 0,41%. Реч је о питањима која се односе на разумевање прочитаног текста.

Поражавајући је податак да српски национални идентитет и даље није обухваћен уџбеничким садржајима основног информативног текста, као и да се удео категорија националног идентитета, гледано у целини, креће у

Табела 3. Удео националних садржаја у уџбеницима енглеског језика за седми разред основне школе

Удео националних садржаја / Издавачке куће	а) ОС (f и %)	б) ДИС (f и %)	в) визуелни садржај (f и %)	г) визуелни садржај – ДИС (f и %)	д) задаци, налози (f и %)	ђ) задаци, налози – ДИС (f и %)
Data Status а) N = 825; б) N = 85; в) N = 188; г) N = 50; д) N = 197; њ) N = 23	0 0%	3 3,53%	0 0%	2 4%	0 0%	2 8,70%
УКУПНО (а + б) = 910	4 0,44%					
УКУПНО (в + г) = 238			2 0,84%			
УКУПНО (д + њ) = 220					2 0,91%	
Klett а) N = 483; б) N = 162; в) N = 224; г) N = 27; д) N = 398; њ) N = 82	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
УКУПНО (а + б) = 648	0 0%					
УКУПНО (в + г) = 251			0 0%			
УКУПНО (д + њ) = 480					0 0%	
The English Book а) N = 1126; б) N = 292; в) N = 165; г) N = 11; д) N = 246; њ) N = 12	0 0%	43 14,73%	0 0%	3 27,27%	0 0%	3 25%
УКУПНО (а + б) = 1418	43 3,03%					
УКУПНО (в + г) = 176			3 1,70%			
УКУПНО (д + њ) = 258					3 1,16%	

Легенда: ОС – основни садржај; ДИС – додатни информативни садржај

распону од 0% до 3,03% (информативни садржај), 0% до 1,70% (визуелни садржај) и 0% до 1,16% (задаци и налози).

Уочена је разноврсност у заступљености категорија националног идентитета у додатном информативном садржају. Наиме, у уџбенику енглеског језика чији је издавач Data Status забележено је учешће категорија *ојшине информације* (0,22%) и *важне личности* (0,11%) у сегменту анализе удела

информативних садржаја, док су *културна баштина* (0,62%), *географски појмови* (0,14%), *историјске теме* (0,28%) и *оштре информације* (1,62%) биле су у фокусу издавача The English Book. Минорна је и заступљеност визуелних садржаја у анализираним уџбеницима енглеског језика. Ови садржаји заступљени су само у оквиру категорија *културна баштина* (1,14%) и *географски појмови* (0,57%) – The English Book, односно категорије *симболи и обележја* (0,84%) – Data Status. Задаци и налози присутни су једино у домену категорија *географски појмови* (0,39%) и *оштре информације* (0,77%) – The English Book, односно *оштре информације* (0,45%) и *важне личности* (0,45%) – Data Status.

Напомињемо да су све јединице анализе пронађене искључиво у додатном информативном садржају уџбеника.

И поред тога што су подаци о заступљености елемената националног идентитета у уџбеницима енглеског језика поражавајући, јасно је да се не може говорити ни о развојности овог појма. Како сугеришу подаци у Табели 4, релевантне јединице анализе пронађене су једино у уџбенику осмог разреда чији је издавач The English Book. И даље је додатни информациони материјал једини садржај којим се посвећује пажња идентитету ученика. У том смислу добар део додатних садржаја (20,48%) посвећен је српском идентитету. Ту проналазимо добре компаративне примере важних личности српске и англосаксонске књижевности и њихових најзначајнијих дела. Међутим, гледано у целини, удео појединачних категорија идентитета је следећи: *важне личности* – 3,49%, *оштре информације* – 0,96% и *географски појмови* – 0,12%.

Сликовна национална идентификација присутна је са учешћем од 39,13% у додатном информационом материјалу, што чини удео од 3,96% укупног визуелног садржаја уџбеника поменутог издавача. Све информације се односе на *важне личности*. Наиме, у оквиру теме „Спорт у Србији” приказане су фотографије српских спортиста. Међу ауторима двадесетог века представљени су и ликови Исидоре Секулић и Ива Андрића, док су у трећем тексту илустрације ликовна научника Николе Тесле, Михајла Пупина и Милутина Миланковића.

Задаци и налози такође су заступљени само у додатном материјалу, и то у две категорије: *важне личности* (1,18%) и *оштре информације* (0,39%).

Дакле, ни овде српски национални идентитет није обухваћен уџбеничким садржајима основног информативног текста, док се удео категорија националног идентитета, гледано у целини, креће у распону од 0% до 4,58% (информативни садржај); 0% до 3,96% (визуелни садржај) и 0% до 1,57% (задаци и налози).

Табела 4. Удео националних садржаја у уџбеницима енглеског језика за осми разред основне школе

Удео националних садржаја / Издавачке куће	а) ОС (f и %)	б) ДИС (f и %)	в) визуелни садржај (f и %)	г) визуелни садржај – ДИС (f и %)	д) задаци, налози (f и %)	ђ) задаци, налози – ДИС (f и %)
Data Status а) N = 988; б) N = 93; в) N = 263; г) N = 42; д) N = 265; њ) N = 6	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
УКУПНО (а + б) = 1081	0 0%					
УКУПНО (в + г) = 305			0 0%			
УКУПНО (д + њ) = 271					0 0%	
Klett а) N = 469; б) N = 154; в) N = 193; г) N = 34; д) N = 451; њ) N = 57	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
УКУПНО (а + б) = 623	0 0%					
УКУПНО (в + г) = 227			0 0%			
УКУПНО (д + њ) = 508					0 0%	
The English Book а) N = 1290; б) N = 371 в) N = 206; г) N = 23; д) N = 238; њ) N = 15	0 0%	76 20.48%	0 0%	9 39,13%	0 0%	4 26.67%
УКУПНО (а + б) = 1661	76 4,58%					
УКУПНО (в + г) = 227			9 3,96%			
УКУПНО (д + њ) = 254					4 1,57%	

Легенда: ОС – основни садржај; ДИС – додатни информативни садржај

ЗАСТУПЉЕНОСТ И РАЗВОЈНОСТ РАЗЛИЧИТИХ КАТЕГОРИЈА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА У УЏБЕНИЦИМА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА ЗА СТАРИЈЕ РАЗРЕДЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Други истраживачки задатак односио се на испитивање заступљености и развојности појединачних категорија националног идентитета (*рели-*

ија, обичаји и традиција, национална осећања, језик, симболи и обележја, солидарности и заједничкиво, историјске теме, културна баштина, важне личности, национални географски појмови, породица и категорија ошће информације). У основном тексту нису пронађене категорије националног идентитета ни у једном од 12 анализираних уџбеника. Показало се да категорије национална осећања, језик, солидарности и заједничкиво и породица уопште нису заступљене у уџбеницима, било у домену информативног, сликовног садржаја, било у домену дидактичко-методичке апаратуре.

Поред констатације да је заступљеност евидентираних категорија недопустиво мала, забрињавајуће је и што ниједна од категорија нема уочљив развојни карактер.

Тако, на пример, у уџбеницима чији је издавач Data Status елементи националног идентитета уочени су тек у додатним садржајима уџбеника седмог разреда. Незнатно су обухваћене категорије *ошће информације* (0,22%) и *важне личности* (0,11%) у информативном садржају уџбеника, односно категорија *симболи и обележја* (0,84%) у сликовном делу садржаја и још једном *ошће информације* и *важне личности* са учешћем од по 0,45% у дидактичко-методичкој апаратури. Назначене категорије идентитета нису евидентирани у уџбенику истог издавача намењеног ученицима осмог разреда.

О развојности категорија националног идентитета у уџбеницима енглеског језика чији је издавач Klett не може се ни говорити, јер није евидентирана ни једна једина јединица анализе (реченица, слика, задатак, налог) која има национално обележје. Нешто повољнији налаз, по овом питању, евидентиран је (само у додатном материјалу) у уџбеницима чији је издавач The English Book. Иако је уочено присуство категорија *религија, обичаји и традиција, културна баштина, важне личности, географски појмови, ошће информације* (пети разред), *важне личности, ошће информације, културна баштина, географски појмови* (шести разред), *ошће информације, културна баштина, историјске теме, географски појмови* (седми разред) и *важне личности, ошће информације, географски појмови* (осми разред), није уочљива развојност назначених категорија. Наиме, није запажена њихова прогресивна димензионираност и континуитет у оквиру сваког анализираниог сегмента. Тако, на пример, једна од најфреквентнијих категорија – *ошће информације* – заступљена је у уџбеницима од петог до осмог разреда основне школе. Удео ових садржаја у информативном делу уџбеника је 2,33% (пети разред), 1,57% (шести разред), 1,62% (седми разред), 0,96% (осми разред); у сликовном садржају их нема, а у дидактичко-методичкој апаратури 0% (пети разред), 0,45% (шести разред), 0% (седми разред) и 0,39% (осми разред). Слично је и са осталим категоријама националног идентитета,

Дакле, нажалост, не може се закључити ни да различити издавачи различито димензионирају појам националног идентитета, јер је и димензионираност упитна, што даље условљава његову развојност. Дакле, нема

континуитета и развојности појединачних категорија, али ни националног идентитета у целости у узоркованим уџбеницима.

ЗАКЉУЧАК

Изградња демократских вредности и одговорног односа према себи и другима у мултикултурним и мултијезичким друштвима умногоме је условљена развојем здравих националних идентификација (Солано-Кампос 2015). Позитиван однос према властитом идентитету, „себству” не негира уважавање других и другачијих идентитета (Васиљевић, Судзиловски 2017).

Чињеница је да програмска концепција предмета детерминише карактер и димензионираност научних концепата и конструкција, те у том смислу указујемо и на неповољан третман појма *национални идентитет* у курикулуму предмета Енглески језик, како у првом, тако и у другом циклусу образовања. С друге стране, евидентно је и да издавачи уџбеника опредељују степен и карактер заступљености садржаја о националном идентитету ученика. Ауторске слободе омогућавају комплексније третирање појма националног идентитета, не само у домену додатних изборних садржаја, већ у свим тематским целинама основног текста.

Добијени налази су поражавајући. Наше истраживање показује да, гледано у целини, уџбеници енглеског језика за старије разреде основне школе нису прилагођени идентитету ученика ком су намењени, тачније да не доприносе формирању и снажењу националног идентитета код ученика виших разреда основне школе. С обзиром на чињеницу да постоји минорна заступљеност садржаја од националног значаја, односно да има уџбеника чији садржајни концепт не укључује елементе националног идентитета ученика ком су намењени, не уочава се ни квалитативна развојност категорија националног идентитета у другом циклусу образовања.

Аутори анализираних уџбеника нису предвидели садржаје који би оспособили ученике старијих разреда основне школе да на енглеском језику појасне своју религијску припадност, обичаје и традицију, специфичност српских презимена, национално писмо, национална осећања, државну химну, грб, да појасне најважније националне историјске догађаје, укажу на српску солидарност и заједништво... Осим спорадичних примера у уџбенику једног издавача, не оставља се простор за адекватну садржајну актуализацију значаја и особености српске културне баштине, као и знаменитих личности, те њиховог доприноса развоју светске науке, уметности и спорта.

Поређећи добијене налазе сличног истраживања реализованог на узорку уџбеника енглеског језика за млађе разреде основне школе (Василијевић и др. 2021) – првог циклуса образовања, могу се извести скоро идентични закључци. Дакле, добијени резултати истраживања потврђују тезу да уџбеници

енглеског као страног језика приоритетно доприносе снажењу универзалних вредности (Ли 2009; Пријанти 2019) и глобалног идентитета и да као такви у први план истичу поштовање других, разумевање, емпатију и отвореност према различитостима (Королу, Елбан 2020). Поред глобалних вредности, приметно је темељно системско формирање и неговање англосаксонског националног идентитета, чему би требало посветити посебну научноистраживачку пажњу.

Учење страног језика не би смело угрозити идентитет појединца (Пријанти 2019), већ би, напротив, требало да допринесе његовој снажнијој спознаји, бољем разумевању властите традиције и културе како би се, на компаративним основама, боље прихватала различитост и уочавала сличност, у циљу међусобног уважавања. Самоспознаја је предуслов спознаје другог и другачијег.

Полазећи од претпоставке да аутори уџбеника енглеског језика страних издавача имају могућност измене задатих садржаја у малом проценту (које и као такве треба искористити), мишљења смо да је нужно што пре актуализовати питање заступљености елемената националног идентитета у програмима страних језика, предвидети, пројектовати и стандардизовати процес формирања појма националног идентитета у сва три циклуса образовања, чиме би се издавачи обавезали на бољу адаптацију уџбеничких садржаја на српском тржишту.

ИЗВОРИ

Mitchell, Malkogianni (2021): H. Q. Mitchell, M. Malkogianni, *To the Top Plus 4, енглески језик за осми разред основне школе*, Београд: DATA STATUS.

Mitchell, Malkogianni (2020): H. Q. Mitchell, M. Malkogianni, *To the Top Plus 3, енглески језик за седми разред основне школе*, Београд: DATA STATUS.

Mitchell, Malkogianni (2019): H. Q. Mitchell, M. Malkogianni, *To the Top Plus 2, енглески језик за шестии разред основне школе*, Београд: DATA STATUS.

Mitchell, Malkogianni (2018): H. Q. Mitchell, M. Malkogianni, *To the Top Plus 1, енглески језик за петии разред основне школе*, Београд: DATA STATUS.

Hutchinson (2021): T. Hutchinson, *Project 5, Serbian Edition, енглески језик за осми разред основне школе*, Београд: The English Book.

Hutchinson (2020): T. Hutchinson, *Project 4, Serbian Edition, енглески језик за седми разред основне школе*, Београд: The English Book.

Hutchinson (2019): T. Hutchinson, *Project 3 Serbian Edition, енглески језик за шестии разред основне школе*, Београд: The English Book.

Hutchinson (2018): T. Hutchinson, *Project 2, Serbian Edition, енглески језик за петии разред основне школе*, Београд: The English Book.

Goldstein, B., Jones, C., Anderson, V., Јеремић-Мићовић, Е. и Максимовић, Ј. (2021): *Eyes Open 3, енглески језик за осми разред основне школе*, Београд: KLETT.

- Goldstein, V., Jones, C., McKeegan, D. Јеремић-Мићовић, Е. и Максимовић, Ј. (2018): *Eyes Open 1, енглески језик за петти разред основне школе*, Београд: КЛЕТТ.
- Goldstein, V., Jones, C., Heyderman, E., Јеремић-Мићовић, Е. и Максимовић, Ј. (2019): *Eyes Open 2, енглески језик за шестти разред основне школе*, Београд: КЛЕТТ.
- Goldstein, V., Jones, C., Higgins, E., Anderson V., Јеремић-Мићовић, Е. и Максимовић, Ј. (2020): *Eyes Open 3, енглески језик за седми разред основне школе*, Београд: КЛЕТТ.

ЛИТЕРАТУРА

- Берет (2005): M. Berrett, National identities in children and young people, In: S. Ding, K. Littleton (Eds.), *Children's personal and social development*, Milton Keynes: The Open University/Blackwell, 181–220.
- Берет, Дејвис (2008): M. Barrett, S. C. Davis, Applying social identity and self-categorization theories to children's racial, ethnic, national and state identifications and attitudes, In: S. M. Quintana, C. McKown (Eds.), *Handbook of race, racism and the developing child*, Hoboken, New York: Wiley, 72–110.
- Брубејкер (1994): R. Brubaker, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge: Harvard University Press.
- Василијевић, Семиз, Ацић (2021): Д. Василијевић, М. Семиз, Б. Ацић, Национални идентитет у уџбеницима енглеског као страног језика, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 51(3), 35–53.
- Василевић (2015): I. Vasiljević, Vuk Karadžić, nacionalni identitet i savremeni problemi obrazovanja u Srbiji, *Nacionalni interes*, 23(2), 9–30, DOI: [10.22182/ni.2322015.1](https://doi.org/10.22182/ni.2322015.1).
- Димитријевић (2013): S. D. Dimitrijević, Protivrečnosti patriotskog vaspitanja u globalizujućem društvu, *Teme*, 37(2), 555–565.
- Каменов, Јелић, Хуић, Франческо, Мићић (2006): Џ. Каменов, М. Јелић, А. Хуић, М. Франческо, В. Мићић, Odnos nacionalnog i evropskog identiteta i stavova prema evropskim integracijama građana Zagreba i Novog Sada, *Društvena istraživanja*, 15(4–5), 867–890.
- Кох (2010): S. S. Koh, *National Identity and Young Children: A Comparative Study of 4th and 5th Graders in Singapore and The United States* (doctoral dissertation), Michigan: University of Michigan.
- Королу, Елбан (2020): Z. C. Köroğlu, M. Elban, National and Global Identity Perspectives of Textbooks: Towards a Sense of Global Identity, *Advances in Language and Literary Studies*, 11(5), 55–65.
- Ли (2009): I. Lee, Situated globalization and racism: An analysis of Korean high school EFL textbooks, *Language and Literacy*, 11, 1–14.
- Миленовић (2014): Ж. Миленовић, Национални имиџ и редефинисање националног идентитета Срба на Косову и Метохији у периоду глобализације, *Баштина*, 24(36), 437–451, <https://iskp.co.rs/wp-content/uploads/2021/07/Баштина-свеска-36.pdf>.
- Пријанти (2019): N. Priyanti, The Effects of an EFL Textbook on Learners' Identity Construction, *Polyglot: Jurnal Ilmiah*, 15(2), 187–202.
- Сакач, Штрангарич, Марковић (2017): M. D. Sakač, S. Z. Štrangarić, S. S. Marković, Searching for the Sense of National Identity in the Globalization Context – Ex-

ample of Students in Croatia, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 47(2), 263–281, DOI: [10.5937/zrffp47-13758](https://doi.org/10.5937/zrffp47-13758).

Смит (1991): A. D. Smit, *National identity*, London: Penguin Books.

Смит (1998): A. D. Smit, *National identity*, Beograd–Zemun: Biblioteka XX vek.

Стоица (2016): E. Stoica, National identity as core concept for the European standardization procedure, *Procedia Economics and Finance*, 39, 458–468.

Суботић (2011): M. Subotić, Srpski nacionalni identitet: Istorijski i savremeni izazovi, *Politička revija*, 29(3), 1–34, DOI:[10.22182/pr.2932011.1](https://doi.org/10.22182/pr.2932011.1).

Торми (2006): R. Tormey, The construction of national identity through primary school history: the Irish case, *British Journal of Sociology of Education*, 27(3), 311–324.

Фини (1990): J. S. Phinney, Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research, *Psychological Bulletin*, 1008(3), 499–514, <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>.

Хоцинс, Молони, Винскел (2015): J. Hodgins, G. Moloney, H. Winskel, The importance of Australian national identity to a sense of belonging of Anglo-Celtic and Chinese cultural groups in regional Australia, *National Identities*, 18(3), 345–368, doi: [10.1080/14608944.2015.1061490](https://doi.org/10.1080/14608944.2015.1061490).

Цветковић (2002): V. N. Cvetković, Nacionalni identitet i re(konstrukcija) institucija u Srbiji (ideologije, obrazovanje, mediji), *Filozofija i društvo*, 19–20, 51–75.

Чичак, Жушкић (2013): A. Čičak, A. Žuškić, Nacionalni identitet i njegova važnost tijekom ulaska u Europsku uniju, *Essehist*, 5(5), 97–103, <https://hrcak.srce.hr/184479>.

Danijela N. Vasiljević

University in Kragujevac

Faculty of Education in Užice

Department of Pedagogy and Psychology

Department of Methodology

Hadži Živorad M. Milenović

University of Priština – Kosovska Mitrovica

Teacher Education Faculty in Leposavić

Department of Pedagogy and Psychology

Branka M. Adžić

Elementary School “Nada Matić”

Užice

NATIONAL IDENTITY IN THE TEXTBOOKS OF ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE IN UPPER ELEMENTARY SCHOOL

Summary: With the creation of global culture, promotion of global intercultural values lacking in individual economic, cultural and national narratives, the issues connected to the European and national identity, their interrelation and compatibility became more actual. There are opinions that globalization contributes to empowerment of national feel-

ings, but also the opposite, on the basis of the argument that globalization as a cosmopolitan phenomenon is promoted at the expense of national identities.

It is difficult to subsume all studies connecting national identity with education, owing to the variety of topics, approaches, age groups, research methods etc. Notwithstanding the fact that there are significant theoretic observations, as well as numerous empirical research studies aimed at investigating the influence of educational content on the national identity of children and youth, it is evident that the study of national identity at school is a neglected research field of domestic researchers, especially pedagogists and creators of educational policies. Different starting points were established when considering the function and role of English language learning in the development of students' national identity. Numerous studies point out that English language learning primarily contributes to the promotion of global identity of supranational character, which does not deny the importance of countries and nations, but does not place it in the content focus (Köroğlu & Elban 2020). Some authors perceive great possibilities of English language teaching regarding the development of national identity and acceptance of universal values. However, there are opinions pointing to the ideological concept of foreign language textbooks, thus promoting dominant culture and its values; observing English language and its negative impact on the national identity of non-English speaking individuals.

On the basis of the argument that foreign language teaching may represent a significant resource for introducing national symbols of others, but also an excellent educational context for identification, knowledge and promotion of learners' own identity, the textbooks of English as a foreign language were analyzed in the paper. More precisely, the results of the research performed in 2022 are presented in the paper, with the aim of determining the contribution of EFL textbooks in formation and empowerment of Serbian national identity of upper elementary school students. Subsuming different starting points, national identity was operationalised in 12 categories: religion, customs and tradition, national feelings, language, symbols and features, solidarity and togetherness, cultural heritage, important people, geography terms, history, family and general information. The research was performed through the method of theoretic analysis and the method of content analysis. The units of analysis are: a) sentences of basic text in textbooks, b) sentences of additional informative content and c) image content, g) exercises and tasks. The research included English language textbooks from three different publishers, for the fifth, sixth, seventh and eighth grade of elementary school licensed in the Republic of Serbia (N = 12).

The research results indicated that textbooks do not contribute to formation and empowerment of the national identity of elementary school students, especially with regards to all the discussed categories of national identity. It is implied that it is necessary to empower the national identity content and incorporate it more or less in all the themes, significantly enlarging the total share of the content of national identity of the students for whom the textbook is written.

It is our opinion that it is necessary to actualize the issue of national identity representation in foreign language curriculum; to plan, project and standardize the process of formation of the notion of national identity in all the three cycles of education, so the publishers would be committed to better adaptation of textbook content to the Serbian market.

Keywords: national identity, English language textbooks, global identity, content analysis, elementary school students.